

новлять майже третину ведучих ТНК. Серед ТНК інших країн передові позиції у Франції (14 ТНК), Німеччини (13 ТНК) та Великобританії (12 ТНК) та Японії (7 ТНК). Таким чином, аналізуючи дані щодо першої сотні світових ТНК, можна прийти до висновку, що на США, Німеччину, Францію, Великобританію та Японію припадає майже 85% сукупних активів 100 найбільших ТНК світу [4].

Аналіз галузевої структури показує, що за інвестиційною привабливістю лідирують такі сфери діяльності, як електроніка, автомобілебудування, нафтопереробка, хімічна промисловість, харчова промисловість. Постійно зростає значення електронних, електротехнічних та комп'ютерних компаній, тобто компаній у сфері інформаційних технологій, причому, незважаючи на загальне зростання питомої ваги передових галузей у структурі ТНК, конкретні переваги ТНК конкретної країни пов'язані з типом міжнародної спеціалізації даної країни. Так, наприклад, Японія представлена переважно фірмами з виробництва електроніки (Sony, Toshiba, Hitachi, Matsushita), Німеччина – автомобільними концернами (Volkswagen, BMW, DaimlerChrysler – спільно з США).

Можна стверджувати, що завдяки створенню міжнародної мережі філій та підрозділів ТНК, створюється широка база стійкості та пов'язана з нею висока ефективність кредитно-фінансової стабілізації. На користь ТНК працюють найрізноманітніші явища, такі як елементи асинхронності світового циклу та зарубіжна диверсифікація виробництва, зміни валютних курсів та різна інтенсивність інфляційних процесів, відмінності між відсотковими ставками тощо. Подібна різноманітність методів дає гарантію, що практично у будь-якій ситуації, якщо не один, то інший прийом сприятиме подоланню посталих перед компанією труднощів.

Реалізуючи вказані фактори, ТНК, безумовно, досягає більш високого прибутку від інвестицій у порівнянні з іншими фірмами, операції яких обмежуються національними кордонами однієї країни, відкриваючи для себе нові регіони і напрями діяльності.

Таким чином, прагнучи досягти усіх можливих переваг від ведення міжнародного бізнесу, максимально уникаючи при цьому неминучих ризиків, борючись за

ринки збуту у глобальному масштабі, ТНК стали домінуючою економічною силою у світовому господарстві [4].

Основними суб'єктами міжнародної конкуренції в сучасних умовах стали транснаціональні корпорації, що перетворилися у найбільші багатогалузеві комплекси, які здійснюють конкурентну боротьбу одночасно на багатьох галузевих товарних ринках та мають можливості маневрування на різних ринках в рамках глобальної стратегії ТНК в цілому.

Міжнародне підприємницьке середовище характеризується високим рівнем динамічності, невизначеності, ризику та варіативності. Все це обумовлює необхідність формування унікальних та безпрецедентних конкурентних переваг ТНК для забезпечення його стабільного розвитку на міжнародному ринку. Основними джерелами формування конкурентних переваг ТНК в умовах глобалізації є відмінні особливості, оптимальне сполучення та ефективне використання ресурсів, володіння необхідною інформацією, інноваційний вектор розвитку, створення унікальних нематеріальних активів, обґрунтована диверсифікація, активна позиція компанії, її висока гнучкість та мобільність, здатність швидкого пристосування до змін.

Список використаної літератури. 1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. – Монографія. – К. – 2004. – 273 с. 2. Безсмертний С.Ю. Сутність та класифікація конкурентних переваг підприємства / С.Ю. Безсмертний // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2011. – №714. – С. 174-179. 3. Заярна Н. Розвиток транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації економіки / Н. М. Заярна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.2. – С. 197-202. 4. Македон В.В. Формування конкурентних переваг транснаціональних корпорацій у системі міжнародного бізнесу / В.В. Македон // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 3. – С. 78-81. 5. Міжнародний бізнес: Підручник / За заг. ред. В.А. Вергуна. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2007. – 499 с. 6. Міценко Н.Г. Конкурентоспроможність та конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах / Н.Г. Міценко, О.С. Смик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 243-247. 7. Старостіна А.О. Міжнародні маркетингові дослідження та управління ризиками – важливі чинники підвищення конкурентоспроможності підприємств / А.О. Старостіна, В.А. Кравченко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – Вип. 26. – С. 14-26. 8. Старостіна А.О. Суперечливі шляхи економічної глобалізації / А.О. Старостіна, О. Канищенко // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 58-65. 9. Стеців Л.П. Конкурентні переваги: підходи до трактування та їх відмінності / Л.П. Стеців // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 12.19. – С. 263-270.

Надійшла до редколегії 30.01.13

УДК 336.144

С. Чимишенко, канд. екон. наук (КНУ імені Тараса Шевченка)

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У статті проведений аналіз діючого механізму забезпечення військовослужбовців житлом та висвітлено нові погляди на можливі шляхи його удосконалення через урізноманітнення відповідних інструментів і методів в контексті так званої "монетизації" деяких способів соціального захисту військовослужбовців.

Ключові слова: житлове забезпечення, бюджетні ресурси, ефективність використання бюджетних коштів, іпотечно-накопичувальна система, соціальний захист військовослужбовців.

В статье проанализирован действующий механизм обеспечения военнослужащих жильем и освещены новые взгляды на возможные пути его совершенствования за счет разнообразия соответствующих инструментов и методов в контексте так называемой "монетизации" некоторых способов социальной защиты военнослужащих.

Ключевые слова: жилищное обеспечение, бюджетные ресурсы, эффективность использования бюджетных средств, ипотечно-накопительная система, социальная защита военнослужащих.

The article analyzes current mechanism of serviceman housing support, and highlights new possible ways of improving it through diversification of proper tools and methods in the context of so-called "monetization" of some methods of servicemen social protection.

Keywords: housing support, budget resources, efficiency of budgetary funds, mortgage-accumulative system, servicemen social protection.

Питання, що розглядається у статті, є найбільш актуальним, як в контексті забезпечення престижу військової служби, так й з точки зору управління фінансовими потоками в Міністерстві оборони України. Підтвердженням цього є майже 45-тисячна черга на отримання військовослужбовцями житла та вкрай неефективне використання

бюджетних коштів, що спрямовуються на будівництво і придбання житла для військовослужбовців.

Військова служба в Україні є специфічним різновидом державної служби, яка відрізняється своєю жорсткою регламентацією, наслідком якої є часткове обмеження військовослужбовців в правах і свободах. Таке становище передбачене Конституцією України і перед-

бачає певні заходи стимулювання військової служби, які повинні компенсувати втрату військовослужбовцями певних можливостей і зацікавлювати молодь до вибору військової професії. Про це йдеться, зокрема, у статті 9 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" (далі – Закон), в якій визначено, що держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби, стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів [1]. Одним з видів такого забезпечення військовослужбовців є житлове. Відповідно до статті 12 Закону військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей один раз протягом усього часу проходження військової служби надаються жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація за належне їм для отримання жиле приміщення. На практиці це положення закону реалізується відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3.08.2006 № 1081 (далі – постанова) у порядку, що визначений наказом Міністра оборони України від 30.11.2011 № 737 (далі – наказ). Таким чином у нормативно-правовому полі визначений механізм забезпечення військовослужбовців житлом.

Крім цього існує поняття службового житла, забезпечення яким здійснюється за рішенням командира військової частини і начальника гарнізону незалежно від наявності у військовослужбовців житла в інших населених пунктах. Відповідно до п. 9.8 наказу, якщо військовослужбовець отримав житло для постійного проживання та переведений до нового місця служби в інший населений пункт, це житло бронюється за ним на весь час проходження військової служби, а за новим місцем служби він забезпечується службовим житлом. В той же час при отриманні службового жилого приміщення військовослужбовці та члени їх сімей з обліку осіб, які мають право на отримання постійного житла, не знімаються. Також існує можливість забезпечення військовослужбовців житлом за окремими рішеннями Міністра оборони України [2].

Таким чином доводиться констатувати суттєво ускладнений і вкрай непрозорий механізм забезпечення військовослужбовців житлом за рахунок держави. В той же час на це спрямовуються величезні бюджетні ресурси. В умовах постійного бюджетного дефіциту і необхідності жорсткої економії бюджетних коштів найактуальнішим є питання ефективності їх використання. А вже спрямування бюджетних ресурсів на виконання певних функцій держави передбачає отримання найкращого результату. В іншому випадку використання бюджетних коштів буде неефективним.

Проблематиці ефективного використання бюджетних коштів приділяли увагу багато вітчизняних вчених, зокрема Ф.Ф. Бутинець, Л.О. Сухарева, Т.В. Федченко, Ю.Д. Радіонов, Н.І. Рубан, С.Є. Стефанов. В їх працях основна увага зосереджена на проблемах та особливостях аудиту ефективності використання бюджетних коштів. Одним з показників, які аналізуються під час аудиту ефективності виконання бюджетної програми 2101190 "Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Збройних Сил України", є кількість побудованого (придбаного) житла. Але цей показник аналізується без співвідношення його до кількості квартир, що були надані військовослужбовцям, які перебувають в черзі на отримання житла для постійного проживання.

Існуючий механізм забезпечення військовослужбовців житлом є причиною надмірної соціальної напруги у військовому середовищі. А вже виникає парадоксальна

ситуація, коли військовослужбовці, які для виконання ними свого службового обов'язку мають отримати гарантоване державою житло, внаслідок недостатнього фінансування і вкрай неефективного його використання не можуть отримати це житло протягом всього періоду військової служби. В той же час окремі військовослужбовці, що мають доступ до адміністративних ресурсів та займають керівні посади, в цілком законний спосіб отримують одночасно як житло для постійного проживання, так й службове житло. Певна категорія військовослужбовців отримують житло вже на перших роках військової служби, перебуваючи при цьому на останніх позиціях в черзі. Навіть попри створення в Міністерстві оборони України комісії з контролю за розподілом житла в гарнізонах, яку очолює начальник Управління з питань запобігання та виявлення корупції, трапляються ситуації, коли дехто безпідставно обходить гарнізонну чергу, а за декілька місяців після отримання ордеру на службову оселю вже клопотали про зміну статусу квартири на постійну. Це викликає обурення інших безквартирних військовослужбовців [3]. Всі ці випадки не суперечать порядку забезпечення військовослужбовців житлом, що визначений нормативно-правовими документами. Це свідчить про те, що зазначений порядок є суттєво недосконалим і порушує принципи соціальної справедливості. В цьому контексті важливим є той факт, що не існує досконалої системи розподілу соціальних благ. Якщо існує в державі орган, на який покладено функції розподілу соціальних благ, завжди будуть ситуації та підстави для нерівномірного їх розподілу.

Світова практика показує, що існує багато методів забезпечення військовослужбовців житлом. Але у всіх державах право на таке забезпечення є невід'ємною складовою системи стимулювання військової служби. І завжди частину витрат, більшу чи меншу, бере на себе держава, адже саме в інтересах держави військовослужбовці виконують свій військовий обов'язок.

Так у Сполучених Штатах Америки (США) відсутня практика безкоштовного надання військовослужбовцям житла в приватну власність не тільки під час військової служби, але й при звільненні в запас. Житлова проблема вирішується за рахунок високого рівня оплати військової праці та різноманітних банківських пільг, що надаються фінансовими організаціями, які співпрацюють із міністерством оборони США. Це дозволяє військовослужбовцям купувати або будувати власні будинки в середньому після 20 років служби. Під час служби військовослужбовцям надається службова житлова площа або виплачується компенсація за оренду житла [4].

У Федеративній республіці Німеччина (ФРН) для забезпечення військовослужбовців бундесверу житлом Міністерство оборони орендує квартири у державних, земельних і приватних компаній. Вартість оренди житла, що надається Міністерству оборони, як правило, нижче ринкової (70-75% загального рівня). Кожен військовослужбовець самостійно оплачує займану ним житлову площу. При цьому сума оплати за житло не повинна перевищувати 18% його грошового забезпечення. У випадку перевищення цієї межі різницю виплачує міністерство оборони. Військовослужбовці, що звільняються в запас за рахунок достатньо великого грошового забезпечення, як правило, за період служби купують власні квартири або будинки в обраних ними землях ФРН [5].

Але такий порядок забезпечення військовослужбовців житлом актуальний лише за умов високого рівня їх грошового забезпечення. Для держав з порівняно невисоким рівнем грошового забезпечення військовослужбо-

вців одним з шляхів забезпечення військовослужбовців житлом може бути іпотечно-накопичувальна система.

Сутність такої системи полягає у зарахуванні на рахунки військовослужбовців певної суми за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті на будівництво (придбання) житла для військовослужбовців з певною періодичністю протягом військової служби. Рахунок повинен бути цільовим – тільки на придбання або будівництво житла. Такі цільові рахунки мають відкриватись всім військовослужбовцям в установах уповноважених банків. Розмір цієї суми повинен залежати від військового звання, посади та вислуги років військовослужбовця. Таким чином поступово на цих рахунках могла б накопичуватись сума, достатня або для придбання житла після звільнення з військової служби, або для початкового внеску для придбання житла в кредит під час військової служби. При цьому у разі придбання житла в кредит під час військової служби відрахування на рахунок військовослужбовця не припиняються і надалі можуть використовуватись на погашення кредиту та виплату відсотків по кредиту.

Така система, зокрема, з 2005 року вже налагоджена в Російській Федерації (РФ). Не можна стверджувати, що зазначена система є найбільш досконалою, адже вона побудована на основі бюджетних видатків, які завжди досить обмежені. Але певний соціальний і економічний ефект від запровадження цієї системи є. Так, переведення зобов'язань держави перед військовослужбовцями в житловій сфері з натуральної форми (надання квартири) у грошову форму розширило можливість військовослужбовців самостійно приймати рі-

шення щодо вибору місця проживання, якості й розміру житла. Однією з нових форм реалізації військовослужбовцями права на житло є можливість придбання житла у власність із використанням інструментів іпотечного кредитування в будь-який час після закінчення трьох років участі в іпотечно-накопичувальній системі, не чекаючи закінчення терміну служби [6].

В Україні ж поки що діє застаріла та надто непрозора система забезпечення військовослужбовців житлом, що ґрунтується на розподілі благ в натуральному вигляді. Фінансування витрат на житлове забезпечення є дуже не ефективним. Щороку кількість придбаних квартир для військовослужбовців зростає набагато повільніше, ніж зростання витрат на житлове забезпечення. Звичайно це можна пояснити зростанням темпів інфляції, але навіть з урахуванням інфляції можна констатувати не ефективне використання коштів Державного бюджету. Показовим у цьому сенсі є те, що у 2004 році Міністерство оборони України не ефективно використало кошти, які були виділені з Державного бюджету у сумі 304,4 млн грн Тут мали місце і безгосподарність керівників Міністерства оборони України, і несвоєчасне фінансування проектів будівництва житла, і недосконалість порядку придбання житла. Така тенденція продовжувалась і наступні роки. Динаміку фінансування витрат та забезпечення військовослужбовців житлом у 2004 – 2011 роках відображені на графіку (рис. 1). При цьому 197 квартир, що мали бути отримані від обміну майна на житло ще у 2005 році на суму 19,3 млн грн, на баланс Міністерства оборони України так і не були передані [7].

Рис.1. Динаміка фінансування витрат та забезпечення військовослужбовців житлом у 2004 – 2011 рр.*

*Джерело: Складено автором на підставі законів України про державний бюджет України на відповідний рік та аналітичних даних Міністерства оборони України [8]

В цьому контексті доцільно було б реформувати систему соціального захисту військовослужбовців шляхом оптимізації витрат на житлове забезпечення. Видатки на фінансування будівництва (придбання) житла в розмірі 500 млн грн у 2012 році були б достатні для зарахування в середньому по 8000 грн на цільові рахунки кожного військовослужбовця, який проходить службу за контрактом на посадах офіцерів, солдатів, сержантів і старшин, для придбання житла. Зрозуміло, що це усереднена сума, яка має варіюватись в залежності від військового звання та вислуги років військовослужбовців. Крім цього, для забезпечення ефективного функціонування цієї системи суми повинні бути в декілька разів більші, адже протягом 15-20 років кожний військовослужбовець повинен накопичити суму, достатню для придбання житла.

Також слід зважати на те, що така іпотечно-накопичувальна система може застосовуватись лише до військовослужбовців, які щойно почали свою військову кар'єру. Адже вона розрахована на довготривалу перспективу. Військовослужбовці, які вже мають певний термін військової служби, принаймні третину від нормативного строку 20 років, вже не можуть приймати участь в цій системі, адже очікуваного ефекту від такої участі неможливо буде досягти. Тому військовослужбовці, які мають вислугу, що перевищує 5-6 років військової служби, об'єктивно мають забезпечуватись житлом в натурі за рахунок державних фондів. Це, в свою чергу, на певний термін суттєво збільшить видатки з державного бюджету на забезпечення військовослужбовців житлом.

Але це питання мотиваційного характеру, що має фундаментальне значення для існування військової служби взагалі. Держава взяла на себе такі зобов'язан-

ня і має їх виконати. Тим більше, що існує Державна програма забезпечення військовослужбовців житлом, дія якої вкотре продовжена до 2017 року. Невиконання державних програм або їх пролонгація, що пов'язана з порушенням строків виконання, шкодить іміджу держави і знижує довіру населення до влади.

Запровадження іпотечно-накопичувальної системи забезпечення військовослужбовців житлом буде мати й певний позитивний економічний ефект від поквавлення підприємницької діяльності в місцях проживання військовослужбовців, зокрема в сфері житлового будівництва та іпотечного кредитування. Цей аспект набуває особливої актуальності в умовах розширення сфери діяльності Державної іпотечної установи, зокрема в контексті запровадження оренди житла з правом його подальшого викупу, по суті – лізингу житлових приміщень. Для цього Державна іпотечна установа залучає бюджетні та позабюджетні ресурси, а військовослужбовці, які отримують житло в лізинг, матимуть змогу за рахунок згаданих сум, що зараховуються на їх цільові рахунки, вносити відповідну орендну плату на довготривалій ануїтетній основі. Така програма може бути перспективною для безквартирних військовослужбовців у забезпеченні їх житлом. Особливо з огляду на те, що військовослужбовці мають право на компенсацію орендної плати за піднайом житла.

В кінцевому підсумку необхідно зазначити, що не перший рік активно обговорюються різні шляхи вирішення проблеми забезпечення військовослужбовців житлом. Деякі посадовці навіть озвучували суми, які достатньо виплатити військовослужбовцям для вирішення цієї проблеми. Неодноразово проводились соціологічні опитування серед військовослужбовців для визначення реальних можливостей забезпечення їх житлом, зокрема шляхом надання житла в місцях, де

вартість квадратного метра житла найнижча, залучення військовослужбовців до різних програм спільного фінансування (кредитування) придбання житла за участі держави, тощо. Але на сьогодні маємо ситуацію, коли щороку продовжується виділення багатомільйонних сум з державного бюджету для будівництва (придбання) житла для військовослужбовців, але ці суми використовуються вкрай неефективно, адже черга безквартирних військовослужбовців з року в рік не зменшується.

Список використаної літератури. 1. Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" від 20 грудня 1991 року № 2011-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – ст. 190. 2. Про затвердження Інструкції про організацію забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями [Затвержено наказом Міністра оборони України від 30.11.2011 № 737] // Офіційний вісник України. – 2012. – № 8. – ст. 56. 3. Венскович Ю. На заваді "службовим" квартирним маневрам / Ю. Венскович // Народна армія. – 2012. – 4 жовтня. – с. 4. 4. Шаляхин А. Обеспечение жильём военнослужащих в США / А. Шаляхин // Зарубежное военное обозрение. – 2011. – №4. – С. 24-27. 5. Кутинов О. Тыловое обеспечение вооруженных сил Германии [Електронний ресурс] / О. Кутинов // Современная армия. Вооружение, тактика, боевой опыт. – Режим доступу: <http://www.modernarmy.ru/article/204>. 6. Организация реализации в Министерстве обороны Российской Федерации федерального закона "О накопительно-ипотечной системе жилищного обеспечения военнослужащих" [Електронний ресурс]: Накопительно-ипотечная система жилищного обеспечения военнослужащих: [сайт]. – Режим доступу: <http://voenipoteka.narod.ru/>. 7. На розв'язання проблеми житла для військовослужбовців відведено сім років [Електронний ресурс] / Міністерство оборони України: [сайт]. – Виступи та інтерв'ю керівного складу. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/index.php?part=arrearance&sub=read&id=20520>. 8. Скрипник С. Аналіз забезпечення житлом військовослужбовців Збройних Сил України: історія та сьогодення [Електронний ресурс] / С. Скрипник // Все про тил. – Режим доступу: http://tyl.at.ua/news/analiz_zabezpechennja_zhitlom_vijskovosluzhbovciv_zbrojnikh_sil_ukrajini_istorija_ta_sogodennja/2011-10-21-23

Надійшла до редколегії 30.01.13